

Pääkirjoitus

Sosiologia-lehti ja kotimainen tiedejulkisuus

Olli Pyyhtinen & Outi Koskinen

Sociologia-lehti siirtyy 53. vuosikertaansa vailla suuria muutoksia. *Sociologia* jatkaa yleissosiologisen lehtenä, jota ei ole sidottu mihinkään tiettyyn sosiologisen tutkimuksen perinteeseen, koulukuntaan, teoriaan tai sen paremmin menetelmäänkään. Teemme jatkossakin tinkimätöntä työtä (yhdessä kirjoittajien kanssa) julkaistaksemme mahdollisimman korkeatasoista tieteellistä aikakauslehteä, joka sisältää originelleja ja ansiokkaita artikkeleita, uusia näkökulmia avoimia ajankohtaisia keskustelupuheenvuoroja sekä informatiivisia ja paneutuneita arvioita tuoreista kirjoista. Lehden blogi ja Facebook-sivut esittelevät kunkin numeron sisältöä populaarimmalla otteella. Lisäksi jatkamme viime vuonna toteutettua avausta kansainvälisen tiedejulkaisemisen kentälle: tänäkin vuonna lehden numeroista yksi (2/2016) on englanninkielinen. Myös viime vuoden joulukuussa allekirjoitettu levityssopimus EBSCO:n kanssa tarjoaa väylän levittää lehden aineistoja elektronisesti aiempaa laajemmin. Lehden pääpaino pysyy silti kotimaisen tiedejulkaisemistehtävän toteuttamisessa.

Tämän numeron artikkelit kuvastavat hyvin *Sociologian* – ja yleisemmin tietysti myös sosiologian

tieteenalan – pyrkimystä tuottaa ymmärrystä ajankohtaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä. Helsingin Sanomien tiedetoimitus listasi alkuvuodesta julkaistussa, vuoden merkittävimpiä tiede uutisia ennustavassa artikkelissa tietokoneella käsiteltävien suuraineistojen, ”big datan”, vuoden 2016 trendiksi kotimaisissa yhteiskuntatieteissä (HS 6.1.2016). Käsillä oleva *Sociologian* numero sisältää sattuvasti ensimmäisen suomenkielisen big dataa käsittelevän yhteiskuntatieteellisen artikkelin. Ilmiötä usealta eri kantilta valottavassa artikkelissaan Semi Purhonen ja Arho Toikka esittävät, että vaikka väite big datan vallankumouksellisuudesta saattaa olla liioiteltu, sen haaste ja mahdollisuudet on silti syytä ottaa vakavasti. Yhteiskuntatieteilijöille kysymys big datan olemassaolosta ja käytöstä ei rajoitukaan pelkkään suuraineistoihin käsiksi pääsyyn, vaan big data pakottaa ajattelemaan uudelleen koko sosiologisen tiedontuotannon luonnetta. Sosiologisen tutkimuksen teoreettis-metodologisten lähtökohtien ja käytäntöjen pohdintaa on toki tarpeen pitää yllä myös ohi big datan. Tuukka Kaidesojan artikkeli tarkastelee sosiologisen teorianmuodostuksen dynamiikkaa pureutumalla Robert K. Mertonin ajatukseen keskitason teorioista. Kaidesoja pyrkii

paitsi täsmentämään keskitason teorian käsitettä myös kehrittelemään sitä edelleen. Pasi Pyöriä ja Satu Ojala puolestaan tarttuvat artikkelissaan ajankohtaiseen kysymykseen palkkatyön prekariisaatiosta. Tilastokeskuksen työoloaineistoja analysoimalla kirjoittajat esittävät tuloksenaan, että vaikka työn prekarioituminen on tosiasia, prekariutta ei kuitenkaan voida pitää koko suomalaista työelämää määrittävänä ilmiönä.

Sosiologista tutkimusta ei ole mieltä tehdä vain toisille sosiologeille ja yhteiskuntatieteilijöille, vaan sosiologia on Pekka Sulkusen tunnetun luonnehdinnan mukaan «keskustelua yhteiskunnan kanssa». Punnittu tutkimustieto esimerkiksi suomalaisista työmarkkinoista on arvokasta myös muun muassa työvoimapolitiikassa. Näkyvimpänä sosiologisen tutkimuksen näyteikkunana maassamme *Sociologia* on erinomainen väylä myös akateemista yleisöä laajemman yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostuneen lukijakunnan tavoittamiseksi. Sen lisäksi, että lehdellä on 1 500 vuositilaajaa, sen artikkelit ovat ladattavissa sähköisinä versioina Kansalliskirjaston ja Kopioston ylläpitämässä Elektra-tietokannassa puolen vuoden viiveellä. *Sociologia* on Elektran käytetyimpiä aineistoja. Elektran tilastojen mukaan *Sociologia* oli vuonna 2015 kuukausittain vähintään kahdeksan käytetyimmän aineiston joukossa. Viime vuonna lehden artikkeleita ladattiin yhteensä 8 957 kertaa (huippuna syyskuu, jolloin latauksia oli 1 235), mikä on enemmän kuin puolet siitä, kuinka monta kertaa lehteä ladattiin aikavälillä tammikuu 2005 – lokakuu 2008. Tuolloin lehden artikkeleiden latauskertoja oli neljän vuoden aikana yhteensä 17 642 (ks. Sarpavaaran pääkirjoitus, *Sociologia* 1/2009).

Tätä taustaa vasten budjettileikkausten rasittaman Helsingin yliopiston kirjaston viime vuoden joulukuussa tekemä päätös lopettaa Elektra-tietokannan tilaus on huolestuttava. Lakkautuspäätös tekee hallaa ei vain *Sociologialle* vaan koko

kotimaiselle tiedejulkaisemiselle rajoittaessaan aineiston saatavuutta ja kotimaisten tiedelehtien lukijakuntaa: Suomen suurimman yliopiston henkilökunnalla ja opiskelijoilla ei ole vastedes enää käyttöoikeutta Elektran palvelimelta löytyvään yli 33 000 artikkelia kattavaan aineistoon. Lakkautuspäätöksellä on huomattavan vakavia ja kauaskantoisia seurauksia kotimaisille tiedelehdille siinä tapauksessa, jos muiden yliopistojen kirjastot seuraavat mukana. Monille kotimaisista tiedelehdistä Elektra on ollut ainoa sähköisen jakelun kanava, ja Elektran maksamat käyttökorkvaukset myös muodostavat merkittävän osan niiden toimintabudjettia. Näin myös *Sociologian* tapauksessa. Kansalliskirjasto kyllä ilmoitti tammikuun lopulla vastaavansa HY:n kirjaston Elektran vuosimaksusta tämän vuoden osalta, mutta tämä tarjoaa vain tilapäisen ratkaisun. Piikki ei liene auki loputtomasti.

Jotta aineistojen saatavuus tutkijoille, opettajille ja opiskelijoille saadaan taattua jatkossa, kirjastojen resurssien riittävyttä on syytä vaalia. Resursointia laittavat altaalle paitsi hallituksen leikkauspolitiikka myös suurten kansainvälisten kustantajien omistamien lehtien korkeat instituutiotalousmaksut. Lehtitilaukset nielevät alati suuremman osan yliopistokirjastojen budjetista – esimerkiksi Iso-Britanniassa jopa 65 % (<http://www.economist.com/node/18744177>). Tästä johtuen kirjastoilla on aiempaa vähemmän resursseja hankkia muuta aineistoa. HY:n kirjasto lisäksi ilmoitti tammikuun lopussa lopettavansa säästösyistä 1 500 lehden tilauksen.

Brittiläinen kirjailija ja kolumnisti George Monbiot väittikin provosoivasti *The Guardianissa* vuonna 2011 julkaistussa kolumnissaan, että häikäilemättömimpiä kapitalisteja ovat nykyään nimenomaan akateemiset kustantajat: ”Niiden monopolistiset käytännöt saavat Walmartin näyttämään kulmakaupalta ja Robert Murdochin sosialistilta” (*The Guardian* 29.8.2011).

Monbiotin väitteelle tukea antaa Vincent Larivière'n kumppaneineen havaitsema akateemisten kustantajien oligopoli (<http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0127502>). Heidän WoS-tietokantaan (Web of Science) perustuvassa tutkimuksessaan akateemisista julkaisukäytännöistä selvisi, että esimerkiksi yhteiskuntatieteissä 70 % kaikista julkaisuista on viiden kustantajan hallussa. Tutkimuksessa esitellään myös akateemisten julkaisumarkkinoiden kahta erikoispiirrettä. Ensinnäkin tuotteiden merkittävimmät ostajat (kirjastot) ja kuluttajat (tutkijat, opettajat ja opiskelijat) eivät usein ole suorassa yhteydessä. Toiseksi akateemiset julkaisut ovat uniikkeja tuotteita, joita ei voi korvata jollakin toisella tuotteella. Tällöin syntyy tilanne, jossa hinnanmuutokset eivät vaikuta kysyntään – kirjastot ovat hintojaan jatkuvasti nostavien kustantajien armoilla, jotka saavuttavat pääsääntöisesti yli 30 % voittomarginaalit.

Käyttäjälle yhden artikkelin lukeminen tieteellisesti aikakauslehdessä voi maksaa 30 dollaria tai enemmänkin, ja monien kansainvälisten tiedelehtien instituutitilauhinnat ovat tähtitieteellisiä. Tietääksemme kallein sosiologian alan lehti oli *American Journal of Sociology*. Sen vuositilaus maksaa kirjastoille enimmillään 1 328 \$. (Vertailun vuoksi: *Sociologian* yhteisötilaus on 100 €/vuosi.) Tosin sekin jää kauas esimerkiksi kemian alan lehdistä, joiden keskitilauhinta oli viime vuonna 4 871 \$. Kalleimpien yksittäisten lehtien vuositilauksmaksut voivat kavuta jopa yli 20 000 dollarin.

Tutkimusten piilottaminen maksumuurien taakse ei palvele sen paremmin tieteen lähettäjä- kuin vastaanottajajulkaisuuttakaan. Se päinvastoin uhkaa vaarantaa koko tieteen kollektiivisen hankkeen. Lahja on keskeinen akateemisen kulttuurin ja tieteellisen tutkimuksen väline. Robert K. Merton määritteli tieteellisen kommunismin yhdeksi tieteellisen toiminnan normiksi. Sen mukaan tutkimustulosten tulee olla julkisia ja vapaasti

tiedeyhteisön käytettävissä. Ideoiden on saatava kiertää vapaasti. Siksi onkin ensiarvoisen tärkeää kehittää tiedelehdille ja kirjakustantajille rahoitusmallia, joka mahdollistaisi avoimen julkaisemisen.

* * *

Haluamme kiittää sydämellisesti edeltäjiämme Eeva Luhtakalliota ja Tuukka Ylä-Anttilaa lehden luotsaamisesta kahden edellisen vuoden ajan. Eeva ja Tuukka paitsi toteuttivat monta raikas-tavaa uudistusta myös tekivät tärkeää ja pyyteetöntä perustyötä lehden pyörittämisessä sekä sen jatkon turvaamiseksi. Meidän oli helppoa käydä valmiiksi katettuun pöytään. Kautemme aluksi loimme lehden sähköpostiliikenteen selkeyttämiseksi uuden sähköpostiosoitteen (sosiologia-lehti@gmail.com), jonne voi jatkossa lähettää artikkelikäsitkirjoitusten lisäksi myös muita lehteen liittyviä viestejä.

Viime syksynä *Sosiologiassa* aloitettiin Westermarck-seuran johtokunnan päätöksellä käytäntö, jonka mukaan päätoimittajan vaihtuessa toimituskuntaan haetaan uusia jäseniä avoimella haulla. Tällä kertaa seuran johtokunta sekä lehden entinen ja nykyinen päätoimittaja valitsivat hakemusten perusteella toimituskuntaan Sanna Aaltosen (Nuorisotutkimusverkosto). Haluamme toivottaa Sannan lämpimästi tervetulleeksi joukkoomme tekemään lehteä!